

‘અષ્ટ પાહુડ’, દર્શન પાહુડનો અધિકાર ચાલે છે. બીજી ગાથાનો ભાવાર્થ ચાલે છે. અહીંથી જુઓ, ફરીને. ‘ઐસે ધર્મકા મૂલ દર્શન કહા હૈ,...’ છે? ઉપર આ બીજી ગાથાના અર્થનો ભાવાર્થ છે. આ ગાથામાં ધર્મનું મૂળ દર્શન સમ્યગ્દર્શન અથવા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિતના આચરણની મૂર્તિ તે દર્શન. ‘ઐસે ધર્મકા મૂલ દર્શન કહા હૈ, ઇસલિયે ઐસે ધર્મકા શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિસહિત આચરણ કરના...’ દેખો! સર્વજ્ઞે કહેલો આત્મા આદિનો ધર્મ. એની શ્રદ્ધા, એની પ્રતીતિ, એની રુચિ સહિત ‘આચરણ કરના...’ લ્યો. પહેલું તો આ આવ્યું.

મુમુક્ષુ :- આચરણ કરના એટલે...

ઉત્તર :- શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ, સહિત આચરણ કરના, એમ. સમજમેં આયા? વજન પેલા ત્રણનું છે. શ્રદ્ધા ધર્મનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન અથવા દર્શન, એની શ્રદ્ધા, એની પ્રતીતિ, એની રુચિ સહિત આચરણ કરવું. તે જ ‘દર્શન હૈ,...’ લ્યો. એનું નામ દર્શન છે. ‘યહ ધર્મકી મૂર્તિ હૈ.’ દેખો! સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન સહિતનું ચારિત્ર એવો જે આત્મા મૂળ તે ધર્મની મૂર્તિ છે. અંતર આત્માનું સમ્યગ્દર્શન, અનુભવ, એનું જ્ઞાન, એનું આચરણ એવો જે મુનિ તેને અહીંયા દર્શન એટલે ધર્મની મૂર્તિ કરીને એને દર્શન કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ઈસીકો મત (દર્શન) કહતે હૈં ઔર યહી ધર્મકા મૂલ હૈ.’ એને મત પણ કહેવામાં આવે છે. જૈનનો મત એટલે કે વીતરાગી સમ્યગ્દર્શન, વીતરાગી સમ્યગ્જ્ઞાન, વીતરાગી આચરણ એ સહિતની નગ્ન મુદ્રા, એને જૈનનો મત કહેવામાં આવે છે. વીતરાગનો મત એટલે જૈન દર્શન. સમજાય છે કાંઈ? વળી ‘તથા ઐસે ધર્મકી પ્રથમ શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ ન હો...’ દેખો! એવો

આત્મા ભગવાને કહેલો એવો આત્મા, એની રુચિ, શ્રદ્ધા અને પ્રતીતિ ન હોય 'તો ધર્મકા આચરણ ભી નહીં હોતા,...' બરાબર છે? એવો જે ધર્મ, વીતરાગ જૈનદર્શન, જૈનદર્શન એ અંતર આત્માની સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રવાળી જૈનમૂર્તિ, જૈનનું સ્વરૂપ-મુનિ. એ જૈનદર્શન, એ જૈનનો મત. એવા આત્માની, એવા ધર્મની જેને હજી શ્રદ્ધા, રુચિ, પ્રતીતિ નથી તો એને આચરણ હોઈ શકે નહિ. એમ છે કે નહિ? સેડી! ક્યાં છે?

‘એસે ધર્મકી પ્રથમ શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ ન હો તો ધર્મકા આચરણ ભી નહીં હોતા, - જેસે વૃક્ષકે મૂલ બિના...’ ઝાડના મૂળ વિના ‘સ્કંધાદિક નહીં હોતે. ઇસપ્રકાર દર્શનકો ધર્મકા મૂલ કહના યુક્ત હૈ.’ દર્શનને ધર્મનું મૂળ કહેવું બરાબર છે. જે મુનિ છે, જૈન, જેને આત્માનો અનુભવ છે, સમ્યગ્દર્શન છે, જ્ઞાન, આચરણ-ચારિત્ર છે, એને અંદર વ્યવહારનો વિકલ્પ (હોય) અને બાહ્ય નગ્નદશા. એ આખું જૈનદર્શનનું નિશ્ચય અને વ્યવહાર રૂપ છે. એવા સ્વરૂપની જેને શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ અને રુચિ નથી એને સાચું આચરણ હોઈ શકે નહિ. ‘એસે દર્શનકા સિદ્ધાંતોમં જૈસા વર્ણન હૈ તદ્દનુસાર કુછ લિખતે હૈ.’ શાસ્ત્રમાં એ દર્શનનું સ્વરૂપ છે એ કંઈક અહીંયાં કહેવામાં આવે છે. આગળ શાસ્ત્રકાર પોતે કહેશે. અહીં કહે છે, હું થોડુંક કહીશ. લ્યો!

‘વહાં અંતરંગ સમ્યગ્દર્શન તો જીવકા ભાવ હૈ...’ અહીંથી ઉપાડ્યું. એ અંતરંગ સમ્યગ્દર્શન છે અર્થાત્ શુદ્ધઆત્મા અનંતગુણનો પૂજ એવો ચેતન. એની સન્મુખની શ્રદ્ધા સમ્યગ્દર્શન એ જીવનો ભાવ છે, જીવની પર્યાય છે. સમ્યગ્દર્શન, અંતરંગ સમ્યગ્દર્શન એ જીવની પર્યાય છે, જીવનો ભાવ છે. ‘વહ નિશ્ચય દ્વારા ઉપાધિરહિત...’ દેખો! સમ્યગ્દર્શન સત્ય નિશ્ચય દષ્ટિથી જુઓ તો એમાં રાગ ને વિકલ્પની ઉપાધિ નથી. એવું નિરુપાધિ સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ?

‘નિશ્ચય દ્વારા ઉપાધિરહિત શુદ્ધ જીવકા સાક્ષાત્ અનુભવ હોના...’ લ્યો. આ સમ્યગ્દર્શન. એની વ્યાખ્યા આ છે. પહેલા ઉપાધિથી રહિત એ નાસ્તિથી કહ્યું. વિકલ્પ આદિ, મન આદિ, રાગની ઉપાધિ એ સમ્યગ્દર્શનમાં છે જ નહિ. ત્યારે છે શું? શુદ્ધ જીવ પરમ વીતરાગ સ્વભાવની મૂર્તિ એવો જીવ, એનો ‘સાક્ષાત્ અનુભવ હોના...’ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અને મતિ-શ્રુતજ્ઞાનમાં વેદન આવવું. સમ્યક્ મતિ-શ્રુતજ્ઞાન સહિતનું અંદર વેદન આવવું. અનુભવ (થવો). ‘એસા એક પ્રકાર હૈ.’ લ્યો! દર્શનનો એક આ પ્રકાર છે, એમ કહે છે. દર્શનના પ્રકારમાં તો દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિત આચરણ બધું લેવું છે. પણ આ એક દર્શનનો પહેલો આ પ્રકાર છે. બરાબર છે? દર્શનનો આ એક પ્રકાર છે. એક જ પ્રકાર છે, એમ કહ્યું છે ને? દર્શન છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિતના આચરણવાળો જે આત્મા, એને જૈનદર્શન અને જૈનમત કહેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- ના, ના. દર્શનનો એક પ્રકાર આ. એમ. દર્શનનો એક પ્રકાર આ. દર્શન એટલે કે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર આચરણ સહિત જિનમુનિની વીતરાગી દશા, વીતરાગી દર્શન એ જૈનદર્શન. એમાં એનો સમ્યગ્દર્શન એક પ્રકાર છે, એમ કહે છે. સમ્યગ્દર્શનનો બીજો

પ્રકાર છે એમ નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પહેલાં તો કહ્યું છે ને માથે? 'ધર્મકા મૂલ દર્શન કહા હૈ, ઇસલિયે એસે ધર્મકા શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રચિસહિત આચરણ કરના હી દર્શન હૈ,...' એમ આવ્યું હતું ને? માથે આવ્યું હતું, 'ધર્મકા મૂલ દર્શન કહા હૈ,...' હવે દર્શન એટલે એકલું સમકિત એમ નહિ. 'એસે ધર્મકા શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રચિસહિત આચરણ કરના હી દર્શન હૈ,...' એ દર્શનના પ્રકાર માહલો એ સમ્યગ્દર્શન એક પ્રકાર છે.

મુમુક્ષુ :- ધર્મનું મૂળ દર્શન લીધું છે.

ઉત્તર :- ઇ આખું લીધું છે અહીં. દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર સિદ્ધ કરવા છે ને. ઇ બધો ધર્મ આખો. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિત છે એ આખું ધર્મનું મૂળ છે. વસ્તુનું સ્વરૂપનું મૂળ છે. અહીં દર્શન એમ લીધું છે. એમાં સમ્યગ્દર્શન એ મૂળ છે એ જુદી વાત પાછી. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો દર્શન એને જ કહ્યું ને? આગળ કહેશે અને ઘણે ઠેકાણે (આવે છે). સિદ્ધાંતપણે સમ્યગ્દર્શન કહેવું છે પણ સમ્યગ્દર્શનની પ્રતીતિમાં આવું દર્શન હોય છે, એમ કહે છે. ભાઈ! સમ્યગ્દર્શન એ ધર્મનું મૂળ પણ એ સમ્યગ્દર્શન (એ) કયા દર્શનની પ્રતીતિ? એવા દર્શનની પ્રતીતિ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિતનું જે જૈનદર્શન છે એની પ્રતીતિ તે સમ્યગ્દર્શન. તેનું નામ દર્શન. એમ. એવા દર્શનની પ્રતીતિ-શ્રદ્ધા તે એક સમ્યગ્દર્શન. એ દર્શનનો એક પ્રકાર. એમ. સમજાણું કાંઈ? બોધ પાલુડમાં આવ્યું છે ને.

'અંતરંગ સમ્યગ્દર્શન તો જીવકા ભાવ હૈ વહ નિશ્ચય દ્વારા ઉપાધિરહિત શુદ્ધ જીવકા સાક્ષાત્ અનુભવ હોના એસા એક પ્રકાર હૈ.' આ દર્શન માહલો એક પ્રકાર આ છે. સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિતનું આખું જૈનદર્શન છે ને. આખું જૈન વીતરાગસ્વરૂપ જ આત્મા છે અને વીતરાગસ્વરૂપ જૈનદર્શન એટલે ખરું વીતરાગસ્વરૂપ, એની પ્રતીતિ, જ્ઞાન અને આચરણ (થવાં) એનું નામ જૈનદર્શન અથવા જૈનમત. સમજાણું કાંઈ? એની પ્રતીતિ અંદરમાં આવવી, સમ્યગ્દર્શન, એનું નામ સમ્યગ્દર્શન નિરૂપાધિ તત્ત્વ. એટલે શું કહ્યું?

સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, આચરણ આખી વસ્તુ તે દર્શન. હવે આખું દર્શન અને એની જે પ્રતીતિ. એની પ્રતીતિમાં સ્વભાવની પ્રતીતિ આવી અને સંવર, નિર્જરા કેવા હોય એની પ્રતીતિ આવી. ચારિત્ર કેવું (હોય) એની પ્રતીતિ આવી. અને જૈનનું જ્ઞાન એટલે કે આત્માનું જ્ઞાન કેવું એની પ્રતીતિ આવી. દર્શનની પ્રતીતિ, જ્ઞાનની પ્રતીતિ અને એનું આચરણ-ચારિત્ર એની પ્રતીતિ. ભાઈ! આહાહા...! અહીં લીધું છે ને! પણ ઇ પ્રતીતિમાં કોના આશ્રયે પ્રતીતિ બધી આવી. એને આ જૈનમત કીધું છે ને? માથે જુઓને! 'ઇસીકો મત (દર્શન) કહતે હૈં....' મત કહો, જૈનદર્શન કહો. પણ એ જૈનદર્શન એટલે અહીં સમ્યગ્દર્શન, આવું જે દર્શન છે એની જે શ્રદ્ધા, એ સમ્યગ્દર્શન. એનું મૂળ છે. સમજાણું કાંઈ? ઇ ધર્મનું મૂળ છે. ચારિત્રધર્મ-આખો ધર્મ ત્યાં ઊભો થાય છે ને. મોક્ષમાર્ગ ચોથે તો ઉપચારથી છે. ઉપચારથી મોક્ષમાર્ગ છે, વ્યવહારથી. આખું જૈનદર્શન એટલે જૈનપણું પ્રગટ્યું છે જ્યાં, વીતરાગ એવો સ્વભાવ જ એનો છે, એવી પ્રતીતિ, જ્ઞાન, વીતરાગતા પર્યાયમાં પ્રગટી છે, એને જૈનદર્શન કહેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- મુનિની વાત છે.

ઉત્તર :- અહીં તો મુનિની જ વાત મુખ્ય છે. મુનિને જ દર્શન કહ્યું છે. મુનિનું દર્શન તે જૈનદર્શન. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? આ તો અન્ય દર્શનોમાં, જૈનમાં બધા ફાંટા પડ્યા હતા ને? એને જુદા પાડવા આ વાત કરી છે. સમજાણું? વસ્ત્રસહિતના વેશવાળા એ શ્રદ્ધા-જ્ઞાનવાળા છે અને એ જૈનદર્શન છે, એમ નથી. એમ સિદ્ધ કરવા માટે આ વાત લીધી છે. સમજાણું કાંઈ? વસ્ત્રવાળા અને વસ્ત્રસહિત સાધુપણું માનનારા અને એના લિંગ આદિ, એ જૈનદર્શન છે જ નહિ. જૈનદર્શન વસ્તુનો સ્વભાવ છે અને એ સ્વભાવનું ભાન, જ્ઞાન ને વર્તન-આચરણ થયું, એને અહીં દર્શન કહીને એને જૈનનો મત કહેવામાં આવે છે. એનું નામ જૈનદર્શન. એય...! દેવાનુપ્રિયા! જુઓ! આ પંડિતજી પ્રશ્ન કરે છે. આ ચાલે છે દર્શનનો અધિકાર. સમકિતનું મૂળ, વળી આ ... ક્યાંથી કાઢ્યું? એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- આખો મત... માથે આવ્યું ને. તેથી ફરીને વાંચ્યું. આ કાલે વંચાઈ ગયું હતું. 'ઐસે ધર્મકા મૂલ દર્શન કહા હૈ, ઇસલિયે ઐસે ધર્મકા શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, સચિસહિત આચરણ કરના હી દર્શન હૈ...' છે કે નહિ માથે? 'યહ ધર્મકી મૂર્તિ હૈ, ઇસીકો મત (દર્શન) કહતે હૈં ઔર યહી ધર્મકા મૂલ હૈ.'

મુમુક્ષુ :- મત એનાથી જુદો?

ઉત્તર :- ઇ મત એ જ ગુણ છે, એ જ વસ્તુ છે. ગુણીપણું એ જ મૂળ છે, એ જ ધર્મ છે, એ જ જૈનદર્શન છે, દર્શનનું મૂળ એ છે. પંડિતજી તર્ક કરે એમાં થોડી ઊંડપ હોય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? દર્શનની વ્યાખ્યા આગળ ઘણી આવશે. બોધ પાહુડમાં દર્શન આવે છે કે નહિ? ... દર્શનકા સ્વરૂપ, લ્યો, ઇ આવ્યું. બોધપાહુડની ચૌદમી ગાથા. જુઓ!

दंसइ मोक्खमगं सम्मत्तं संयमं सुधम्मं च।

णिग्गंथं णाणमयं जिणमग्गे दंसणं भणियं।।१४।।

હવે તો આમાં સહેલું થાય છે.

મુમુક્ષુ :- જુદા પ્રકાર આવે છે.

ઉત્તર :- ના, ના. જુદા કાંઈ આવતા નથી. ઇ બધી અપેક્ષાઓ. અંદર આત્માના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય એ સમ્યગ્દર્શનમાં આવી બધી પ્રતીતિ એમાં આવી જાય છે. બધી. જ્ઞાનની, ચારિત્રની. આવું ચારિત્ર હોય, આવું જ્ઞાન હોય, આવી વીતરાગતા હોય, એ બધી સમ્યગ્દર્શનમાં પ્રતીતિ (આવી જાય છે) અને એ ત્રણ ભેગું થઈને જૈનદર્શન કહેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- એની પ્રતીતિ...

ઉત્તર :- એની પ્રતીતિ. જૈનદર્શનનો એક ભાગ થયો. છે ને, જુઓને! અહીં તો દર્શનની વ્યાખ્યા જ એ કરી. જુઓ! બોધ પાહુડની ચૌદમી ગાથા.

દંસઙ મોક્ષમગ્ગં સમ્મત્તં સંયમં સુધમ્મં ચા

ણિમ્મંથં ણાણમયં જિણમગ્ગે દંસણં ભણિયં||૧૪||

જુઓ! અર્થ :- ‘જો મોક્ષમાર્ગકો દિખાતા હૈ વહ ‘દર્શન’ હૈ, મોક્ષમાર્ગ કેસા હૈ? સમ્યક્ત્વ અર્થાત્ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનલક્ષણ સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ હૈ, સંયમ અર્થાત્ ચારિત્ર-પંચમહાવ્રત, પંચસમિતિ, તીન ગુપ્તિ એસે તેરહ પ્રકાર ચારિત્રરૂપ હૈ, સુધર્મ અર્થાત્ ઉત્તમક્ષમાદિક દશલક્ષણ ધર્મરૂપ હૈ, નિર્ગ્રંથરૂપ હૈ-બાહ્ય-અભ્યંતર પરિગ્રહ રહિત હૈ, જ્ઞાનમયી હૈ-જીવ અજીવાદિ પદાર્થોકો જાનનેવાલા હૈ. યહાં ‘નિર્ગ્રંથ’ ઓર ‘જ્ઞાનમયી’ યે દો વિશેષણ દર્શનકે ભી હોતે હૈં ક્યોંકિ દર્શન હૈ સો બાહ્ય તો ઇસકી મૂર્તિ નિર્ગ્રંથ હૈ ઓર અંતરંગ જ્ઞાનમયી હૈ. ઇસપ્રકાર મુનિકે રૂપકો જિનમાર્ગમેં ‘દર્શન’ કહા હૈ તથા ઇસપ્રકારકે રૂપકે શ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યક્ત્વરૂપકો ‘દર્શન’ કહતે હૈં.’ દેખો! આવાનું શ્રદ્ધાન તેને સમ્યગ્દર્શન કહીએ. સમજાણું કાંઈ? આ તો ઘણા વખતથી વાંચ્યું નહોતું ને. ‘ચેતનજી’!

અહીં તો આત્મા.. જૈનદર્શન એ સંપ્રદાય નથી, એમ સિદ્ધ કરવું છે. એ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. આત્મા તદ્દન વીતરાગસ્વરૂપ છે. એનું દ્રવ્ય જ વીતરાગસ્વરૂપ છે. એટલે જિનસ્વરૂપ છે. એવા વીતરાગસ્વરૂપનું સમ્યગ્દર્શન-પ્રતીતિ, એવા વીતરાગસ્વરૂપનું જ્ઞાન, એવા વીતરાગસ્વરૂપનું આચરણ-ચારિત્ર વીતરાગી, એની મૂર્તિ નગ્ન દિગંબર બહારમાં હોય છે. નિમિત્તપણું એને નગ્ન દિગંબર હોય છે. ઉપાદાનપણું આવું સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, એને જૈનદર્શન અને જૈનદર્શનની મૂર્તિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

એવો આત્મા, એનું દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એવો જે માર્ગ દેખાડે છે કે માર્ગ આવો. એ માર્ગની અંતરમાં સમ્યક્પ્રતીતિ. એમાં આત્માની પ્રતીતિ આવી ગઈ, એનું જ્ઞાન જૈનદર્શનમાં કેવું હોય એની પ્રતીતિ આવી ગઈ, જૈનદર્શનનું ચારિત્ર જે દર્શન છે, એ ચારિત્ર એની પ્રતીતિ આવી ગઈ. અને એવા જૈનદર્શનના ચારિત્રની પ્રતીતિના કાળમાં અઠ્યાવીસ મૂળગુણના વિકલ્પની જ મર્યાદા હોય, એની પ્રતીતિ આવી ગઈ. આચરણની. સંવર, નિર્જરાની આવી ગઈ, આસ્રવની આવી ગઈ. સમજાય છે? અને એને નિમિત્તરૂપે સંયોગ ફક્ત નગ્ન શરીર-અજીવનું જ હોય. એવા અજીવની પણ એમાં પ્રતીતિ આવી ગઈ.

આ તો આચાર્ય ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ એટલે! આહાહા...! હૈં? આહાહા...! ગજબ એની શૈલી! એની જગત પાસે મૂકવાની પદ્ધતિ અલૌકિક છે! ‘વનરાવનદાસે’ કહ્યું, ‘ન હુએ, ન હોંગે, ન હોસિ.’ ત્યાં સુધી કહી દીધું. એવા. ઇ પ્રકારના નહિ હશે, એમ. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

હવે પહેલી વાત તો ઇ લીધી, કે ‘વહાં...’ જૈનદર્શનના સ્વરૂપમાં. સમ્યગ્દર્શન, સંયમ, જ્ઞાન, ચારિત્રની મૂર્તિ અને બાહ્યમાં નગ્નદશા, એવું જે જૈનદર્શન એટલે કે દર્શનની મૂર્તિ, એવા દર્શનની વ્યાખ્યા હવે હું કાંઈક કરીશ. આચાર્ય તો કરશે જ પણ હું થોડી કરીશ. એમાં ‘અંતરંગ સમ્યગ્દર્શન તો જીવકા ભાવ હૈ...’ એ ભાવ કેવો છે? ‘નિશ્ચય દ્વારા ઉપાધિરહિત...’ જેમાં વિકલ્પ ને રાગ ને મનનો સંગ જેમાં નથી. એવું ચૈતન્યદ્રવ્ય એની અંદર પ્રતીતિ. સમજાય છે કાંઈ? એ

પ્રતીતિમાં જૈનદર્શનની પ્રતીતિ એમાં આવી ગઈ. વીતરાગભાવનું સમ્યક્, વીતરાગનું જ્ઞાન અને વીતરાગી ચારિત્ર એ એમાં આવી ગયું. સમજાણું? હમણાં ચર્ચા આવી હતી. એમ કહે, ચારિત્ર હોય તો સમ્યગ્દર્શન હોય. એમ ન હોય. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ન હોય એને ચારિત્ર કહેશે. એને ન હોય.

મુમુક્ષુ :- મુનિને ન હોય.

ઉત્તર :- ન હોય. સ્વરૂપાયરણ જ હોય. ત્યારે કહે, ચારિત્રની તો વાત પણ નથી પણ ચારિત્રનું જ્ઞાનની વાત પણ નથી, એમાં એણે લખ્યું છે. એમ નહિ. જ્ઞાન હોય છે. ... ચારિત્રની તો ગંધ પણ ત્યાં નથી પણ ચારિત્રના જ્ઞાનની વાત પણ એમાં નથી લીધી. એમ નથી. સમજાણું કાંઈ?

ચારિત્ર એટલે સંવરનું સ્વરૂપ. એની શ્રદ્ધા સમ્યગ્દર્શનમાં આવી જાય છે. એનું જ્ઞાન એમાં આવી જાય છે. જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા ન આવે એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? ઇ છે. ભાઈએ લખ્યું છે. 'જૈનસંદેશ'માં છે. બતાવવું રહી ગયું. કાલે વાત કરી હતી. વસ્તુસ્થિતિ જેમ છે તેમ એણે જાણવી જોઈએ. ઘરનું કાંઈ ન નાખવું જોઈએ. સમજાણું? સિદ્ધમાં ચારિત્ર નથી, એમ કહે છે. સિદ્ધમાં ચારિત્ર નથી. સ્વરૂપાયરણ ચારિત્ર પૂર્ણ સિદ્ધમાં છે. એની સામે ચર્ચા 'રતનચંદ્રજી'એ (કરી). 'રતનચંદ્રજી' કહે, છે. અને આ કહે, નથી. એ... વાંધા. ભાઈ! તત્ત્વ શું છે?

ભગવાનઆત્મા, વસ્તુ એવો આત્મા, એમાં જે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર ત્રણ લીધા ને? એ ત્રણની પર્યાયનો પિંડ અહીંયાં અંદર સમકિત, શ્રદ્ધાની પર્યાયનો પિંડ તો શ્રદ્ધા છે અંદર. જ્ઞાનપર્યાયનો પિંડ તો અંદર જ્ઞાન છે. એ ચારિત્રની પર્યાયનો પિંડ તો અંદર ચારિત્રગુણ છે. સમજાણું કાંઈ? જેણે સમ્યગ્દર્શનની પ્રતીતિ આત્માની કરી એના પ્રતીતિમાં જૈનદર્શનનું આખું સ્વરૂપ પ્રતીતિમાં આવી જાય છે. ચારિત્ર હોતું નથી પણ ચારિત્ર કેવું હોય એવી એનામાં પ્રતીતિ સમ્યગ્દર્શનમાં આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- અમને બધું આવી જાય?

ઉત્તર :- આચરણ નહિ. આચરણ તો ચારિત્ર. જ્ઞાન આવી જાય છે. ચારિત્ર, જે સમ્યક્ચારિત્રની અહીં વાત નથી. ચારિત્ર, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન સહિતનું ચારિત્ર. વીતરાગતા બીજી ચીજ! એમ બધું જૈનદર્શનની પ્રતીતિમાં (આવી જાય છે). માટે દર્શનની પ્રતીતિમાં આ આવી જાય છે. આહા...! જૈનદર્શનનો મત જ એ છે કે આ ત્રણપૂર્વક આખું. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર. કારણ કે વસ્તુ પોતે એવી છે. વસ્તુ પોતે એવી છે, વીતરાગસ્વરૂપી. એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર જે ગુણ છે એમાં એ બધા આ જ પ્રકારની ચારિત્રની પર્યાયનો પિંડ છે. આ પ્રકારના સમ્યગ્જ્ઞાનની પર્યાયનો પિંડ છે. એ પ્રકારની શ્રદ્ધાપર્યાયનો પિંડ છે. આખા દ્રવ્યની આ રીતે જ્યારે પ્રતીતિ થઈ ત્યારે એમાં જૈનદર્શન આખું કેવું છે એ બધી પ્રતીતિ એમાં આવી જાય છે. શું કહ્યું? ભાઈ! સમજાણું? અંદર દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રમાં એ બધું છે. આખો પરમાત્મા થવાનો જે ઉપાય છે, મોક્ષમાર્ગ 'મોક્ષમગ્ગ' આવ્યું ને? 'મોક્ષમગ્ગ'. ઇ મોક્ષમાર્ગ જે છે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન,



સમ્યક્ચારિત્ર એવી અનંતી પર્યાયો, એવી અનંતી પર્યાયો ગુણમાં પડી છે. એના ગુણની, દ્રવ્યની જ્યાં પ્રતીત થઈ તો આ બધા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની જૈનમાર્ગની પ્રતીતિ એમાં આવી જાય છે. એનું ચારિત્ર નથી આવતું. સમ્યગ્દર્શનમાં એનું ચારિત્ર નથી પણ ચારિત્ર કેવું (હોય) એની પ્રતીત આવી જાય છે. એનું જ્ઞાન જે પૂર્ણ જ્ઞાન છે એ આમાં નથી આવતું, પણ એનું જ્ઞાનનું જે જ્ઞાન, એવું જ્ઞાન આવું હોય એનું જ્ઞાન આમાં આવી જાય છે. આહા...! સમજાય છે કાંઈ?

‘ઐસા એક પ્રકાર હૈ.’ એમ આવ્યું ને? એટલે ભાઈને પ્રશ્ન ઉઠ્યો ને. સમ્યગ્દર્શનનો બીજો પ્રકાર છે? એમ નહિ. દર્શનનો માહ્યલો એક આ પ્રકાર. દર્શન છે એ તો દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની આખી મૂર્તિ છે તેને આખો મોક્ષમાર્ગ, દર્શન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે! આ ‘અષ્ટપાદુડ’ ચાલ્યું. વાંચે તો ખરા. આવું સ્પષ્ટીકરણ પહેલા નહોતું (આવ્યું). આ માર્ગ એવો છે. બાપુ! મૂળ માર્ગ જ ત્યાંથી શરૂ થાય છે. આખો. વસ્તુનો, હોં! વસ્તુનો. વસ્તુની પૂર્ણ પ્રતીતિ, વસ્તુનું જ્ઞાન ને વસ્તુનું આચરણ-ચારિત્ર ત્રણ થઈને મોક્ષમાર્ગ (છે). મોક્ષમાર્ગ તે દર્શન છે. એની મૂર્તિ વિકલ્પવાળી, વ્યવહાર નગ્ન એ જૈનદર્શન. વ્યવહારમાં નિશ્ચયનો આરોપ છે એના પર. સમજાણું કાંઈ? જેને આવી પ્રતીતિ નથી અને જેને વસ્ત્રસહિતના સંયોગવાળો અજીવનો ભાવ અને અહીં એને રાખવાનો ભાવ (હોય), એને તો જૈનદર્શનની એકેય પ્રતીતિની ખબર નથી. એમ કહે છે.

જેને આવો આત્મા, એક સમયમાં પૂર્ણ નાથ, પૂર્ણ અનંત આમ તો ગુણ અભેદ.. અભેદ.. અભેદ એવી ચીજ. એની અંતરમાં એનો આશ્રય થઈને પ્રતીતિ થઈ, એ પ્રતીતિમાં આખું જૈનદર્શનનું શું રૂપ છે એટલે આત્મદર્શનનું શું રૂપ છે એટલે મોક્ષમાર્ગનું શું સ્વરૂપ છે એ પ્રતીતિ એમાં આવી જાય છે. આખો મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ થતો નથી પણ મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ શું એની પ્રતીતિ એમાં આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ? આ વખતે એમણે પાદુડ ઉપાડ્યું છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

‘નિશ્ચય દ્વારા ઉપાધિરહિત...’ વસ્તુ પોતે જ દ્રવ્યસ્વભાવ ઉપાધિથી રહિત છે. અને એ દ્રવ્યસ્વભાવની જે પૂર્ણ પ્રતીતિ-સમ્યગ્દર્શન, એનું જ્ઞાન અને એનું ચારિત્ર એ પણ એના પૂર્ણ પૂર્ણ એવું દ્રવ્ય, એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર, એની યોગ્યતાનું તે ઠેકાણું એના અંદર યોગ્યતાવાળો વિકલ્પ, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ અને બાહ્ય નગ્નદશા, આ જૈનદર્શનનો અભિપ્રાય અને દર્શન, નિશ્ચય ને વ્યવહાર આ છે. પંડિતજી! આહાહા...! સેઠી!

એવો અનુભવ... હવે સમ્યગ્દર્શનની વ્યાખ્યા કરે છે. મૂળ તો સમ્યગ્દર્શન આમાં મૂળ છે. પણ દર્શન આ, એનું મૂળ સમ્યગ્દર્શન. ઈ દર્શન છે ધર્મનું મૂળ. મૂળ વસ્તુ. પણ એનું મૂળ પાછું સમ્યગ્દર્શન છે. પહેલું સમ્યગ્દર્શન થાય છે ને. અહીં દર્શન તો આખું ત્રણે થઈને (છે). આખું જૈનદર્શન. એનું મૂળ. મૂળ તો એ ત્રણ થઈને છે. પણ એમાં પહેલું આ પ્રગટે છે-સમ્યગ્દર્શન.

‘ઐસા અનુભવ અનાદિકાલસે મિથ્યાદર્શન નામક કર્મકે ઉદયસે અન્યથા હો રહા હૈ.’ ન્યાં ગોટો વાળો. ભગવાનઆત્મા પોતાના સ્વસન્મુખનો સમ્યક્ ને અનુભવ કરતો નથી ત્યારે તેની દશામાં મિથ્યાત્વભાવ હોય છે. અને એ મિથ્યાત્વભાવમાં મિથ્યાત્વકર્મનું નિમિત્તપણું હોય છે.

એટલું સિદ્ધ કરવું છે. એ અનુભવ અનાદિકાળથી 'મિથ્યાદર્શન નામક કર્મકે ઉદયસે અન્યથા હો રહ્યા હૈ.' રાગનો અનુભવ છે. વીતરાગ સ્વભાવ એનો અનુભવ નથી. અનાદિથી રાગનો અનુભવ છે. એ મિથ્યાશ્રદ્ધા, મિથ્યાજ્ઞાન છે. સમજાણું કાંઈ?

મિથ્યાદર્શન નામના કર્મનો ઉદય એ તો નિમિત્ત. એમાં અહીંયા પરિણતિ અન્યથા થઈ ગઈ છે. નિમિત્તને વશ થઈને, સ્વભાવને વશ થઈને જે દર્શન, અનુભવ થવો જોઈએ, સ્વભાવને વશ થઈને અનુભવ થવો જોઈએ એ નિમિત્તને વશ અનુભવની વિપરીત પર્યાય-રાગના અનુભવની થઈ ગઈ છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા વીતરાગસ્વરૂપ છે. આમાં પંખો-બંખો, હવા ન ખવાય. પુસ્તકથી હવા ખવાય નહિ. આ સાંભળવા જાય ત્યારે ગરમીનો ખ્યાલ પણ ન રહે કે ગરમી છે કે નહિ. સમજાણું? પુસ્તકથી હવા ન ખવાય. પુસ્તક સાંભળવાની ચીજ છે. એનાથી હવા ન ખવાય, અશાતના થાય. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- પ્રતિકૂળતા ગોઠતી નથી.

ઉત્તર :- પ્રતિકૂળતા ગોઠતી નથી તો મિથ્યાત્વનું સેવન કેમ (ચાલે છે)? એના સેવનમાં તો મોટી પ્રતિકૂળતા આવશે. ... ભાઈ! વિપરીત શ્રદ્ધાના ફળમાં તો અનંતી પ્રતિકૂળતા (આવશે). નિગોદ આદિની દશા (આવશે). આહાહા...! થોડી પ્રતિકૂળતા ગોઠતી નથી અને ઘણી પ્રતિકૂળતાના કારણનું સેવન કરે છો, એની તને કાંઈ ખબર પડતી નથી. એમ કહે છે. આહાહા...! અરે...! ક્યાં નિગોદનો અવતાર અને ક્યાં રૌવરૌવ નરકનો નારકીનો અવતાર. બાપુ! એ વાત તરીકે એને ન લેવું જોઈએ, ભાવ તરીકે ખ્યાલમાં (લેવું જોઈએ). ઓહોહો...! ભગવાનઆત્મા ત્યાં ક્યાં હતો? પોતાના સ્વરૂપના અનુભવ વિના, કહે છે કે એ રાગ ને આકુળતાના અનુભવમાં હતો. મિથ્યા અનુભવ એટલે અજ્ઞાનનો અનુભવ હતો. એ પોતે કરેલો છે, કર્મનું તો એમાં નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ?

નિગોદના એક શરીરમાં અનંત જીવ. આસ્થા તરીકે ખ્યાલમાં લે તો એને એમ આવી જાય. એ વાત નથી, વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ? એક શરીરમાં અનંત જીવ. શ્વાસ એક, આયુષ્ય એક, આહાર એક. કહે છે, કે આત્માના અનુભવ વિના મિથ્યાત્વ કર્મના નિમિત્તને વશ થયેલો અનુભવથી વિપરીત પર્યાયને પામેલો છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘અનાદિકાલસે મિથ્યાદર્શન નામક કર્મકે ઉદયસે અન્યથા હો રહ્યા હૈ. સાદિ મિથ્યાદષ્ટિકે ઉસ મિથ્યાત્વકી તીન પ્રકૃતિયાં સત્તામેં હોતી હૈ...’ ‘સાદિ મિથ્યાદષ્ટિકે ઉસ મિથ્યાત્વકી તીન પ્રકૃતિયાં સત્તામેં હોતી હૈ...’ શું કહે છે? એક મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિના ત્રણ ટુકડા થઈ જાય છે. સાદિ મિથ્યાદષ્ટિને. આત્માનું જ્ઞાન અને અનુભવ થયા પછી પાછો પડીને રાગનો અનુભવ કરે છે, ત્યારે તે મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિના ત્રણ ટુકડા એને હોય છે. સમજાણું કાંઈ? ‘સાદિ મિથ્યાદષ્ટિકે ઉસ મિથ્યાત્વકી તીન પ્રકૃતિયાં સત્તામેં હોતી હૈ...’ અનાદિ (મિથ્યાદષ્ટિ)ને એક જ હોય છે. મિથ્યાત્વ. અનાદિ જીવ જે છે અનુભવ વિનાનો અનાદિનો, એને તો એકલી મિથ્યાત્વ પ્રકૃતિ જ છે અને મિથ્યાત્વભાવ છે. પણ જે સાદિ મિથ્યાદષ્ટિ છે, અનુભવથી પડી જાય છે, પડી ગયો છે, આવી



ગયો છે એ પડી ગયો છે, એને ત્રણ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય છે.

‘મિથ્યાત્વ, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ ઔર સમ્યક્પ્રકૃતિ.’ ત્રણ. ‘તથા ઉનકી સહકારિણી અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ કે ભેદસે...’ લ્યો, ઠીક. એની સહકારિણી. આ ત્રણ પ્રકૃતિની સાથે. ક્રોધ, માન, માયા અનંતાનુબંધીના, હોં! મહાસંસારનું કારણ. સ્વરૂપનું અનાચરણ. એવો અનંતાનુબંધીનો ભાવ, એનો ભેદ કરી ‘ચાર કષાય નામક પ્રકૃતિયાં હૈં. ઇસપ્રકાર યહ સાત પ્રકૃતિયાં હી સમ્યગ્દર્શનકા ઘાત કરનેવાલી હૈં;...’ લ્યો. અહીં તો સાત કહે એટલે ... કહે, જુઓ! સાતમાં ચાર છે, ત્રણ છે એ દર્શનની પ્રકૃતિ છે અને ચાર છે એ ચારિત્રમોહની પ્રકૃતિ છે. અનંતાનુબંધી ચાર ચારિત્રમોહની પ્રકૃતિ છે. એનો અભાવ થતાં ચારિત્રનો અંશ ન પ્રગટે તો ચારિત્રની અનંતાનુબંધી ગઈ શી રીતે? સ્વરૂપ આચરણ ચોથે ગુણસ્થાને પ્રગટે છે. આહાહા...! એની મોટી તકરાર. નહિ, એવું માને ઇ આચાર્યને માનતા નથી તે મિથ્યાદષ્ટિ છે. અહીંનું લખે. એની સામે, હોં! પેલાની સામે. અમારી સામે કાંઈ નહિ. આ તો ‘મખ્ખનલાલજી’ની સામે. ‘મખ્ખનલાલજી’ કહે, હોય છે. ત્યારે આ કહે, નહિ. શાસ્ત્રનો, આચાર્યનો ક્યાંય આધાર નથી. આચાર્ય કહે છે, આ પ્રકૃતિ દર્શનની છે. તમે કહો છો કે ચારિત્રની છે. .... તમે થતા નથી, જાઓ. અરે...! ભગવાન! એટલું બધું જોર કરે છે. બહુ જોરદાર ભ્રમણા. ભાઈ!

ભગવાનઆત્મા અનુભવમાં તો સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય અને ચારિત્રમાં સ્વરૂપના આચરણની પર્યાય અને આનંદની બંધી અનુભવમાં ભેગી હોય છે. એ અનુભવથી વિરુદ્ધમાં અનાદિનું મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધી ચાર છે. અને પડેલાને ત્રણ અને ચાર સાત હોય છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ઇસલિયે ઇન સાતોંકા ઉપશમ હોનેસે પહલે તો ઇસ જીવકે ઉપશમસમ્યક્ત્વ હોતા હૈ.’ એ જીવ કહે છે. ઇ સાતનો સાદિવાળાને ઉપશમ થાય. અનાદિવાળાને મિથ્યાત્વનો ઉપશમ (થાય). ‘ઇસ જીવકે ઉપશમસમ્યક્ત્વ હોતા હૈ.’ પહેલું ઉપશમ થાય છે ને અનાદિનું? પહેલું ક્ષાયિક ન થાય.

‘ઇન પ્રકૃતિયોંકા ઉપશમ હોનેકા બાહ્ય કારણ સામાન્યતઃ...’ હવે બાહ્ય કારણ મૂક્યા. અંતર કારણ તો પુરુષાર્થની જાગૃતિ (છે) અને નિમિત્ત કારણ કર્મ. બાહ્ય કારણ આ. નિમિત્ત કારણ કર્મનો અભાવ થવો. પુરુષાર્થની જાગૃતિ એ અંદર શુદ્ધ ઉપાદાનનું કારણ. અંતરંગ કારણ કર્મની પ્રકૃતિનો અભાવ. બાહ્ય કારણ આવા નિમિત્તો. એને લઈને સમક્રિત થાય એમ સિદ્ધ કરવું છે.

મુમુક્ષુ :- બાહ્ય કારણ...

ઉત્તર :- આવે છે ને. હવે આવે છે, આવે છે. જુઓ! ચાર બોલ લેશે. જુઓ!

‘બાહ્ય કારણ સામાન્યતઃ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ હૈં, ઉનમેં દ્રવ્યમેં તો સાક્ષાત્ તીર્થકરકે દેખના...’ દ્રવ્યમાં મુખ્ય પાછું પ્રધાન ઇ. બીજું દ્રવ્ય તો નિમિત્તમાં હોય .... ‘દ્રવ્યમેં તો સાક્ષાત્ તીર્થકરકે દેખના...’ અંતરમાં તો પુરુષાર્થ સ્વભાવ સન્મુખ કરે ત્યારે અંતરની પ્રકૃતિનો અભાવ

થાય અને બાહ્ય નિમિત્તો એવા હોય છે. એને કારણે થાય છે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ક્ષેત્રમે સમવસરણાદિક પ્રધાન હૈં,...’ સમવસરણ, ગણધરો આદિના સ્થાન, તીર્થકરોના .. સ્થાન, એ બધા ક્ષેત્ર નિમિત્ત છે. જીવ સ્વભાવ સન્મુખ થઈને (પુરુષાર્થ) કરે એ કાળે આ ક્ષેત્ર હતું તેનાથી આ કાંઈ જુદું છે તેથી એને બાહ્ય કારણ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ‘કાલમે અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તન સંસાર ભ્રમણ...’ લ્યો. એનો પણ વાંધો છે એને. ખબર છે? શું? આટલા બધા સંસારને માનતા નથી. જ્યારે જ્યારે પુરુષાર્થ કરે ત્યારે ... આખા પુદ્ગલમાંથી અર્ધો રહે ત્યારે .... અનાદિ સંસારમાં અર્ધપુદ્ગલ રહે ત્યારે સમક્રિત થઈ શકે, એમ નહિ. .... સમ્યગ્દર્શન પામવાની લાયકાત અર્ધપુદ્ગલ સંસાર ભગવાને જો જોયો હોય ત્યારે થાય. એની સ્થિતિ એટલી હોય ત્યારે. ત્યારે એને એટલો કાળ રહે. થાય છે સ્વભાવને આશ્રયે પણ એને અર્ધ પુદ્ગલ સંસાર (રહે) ત્યારે એ પામે. એવું એ નિમિત્ત છે. એને નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. ઉપાદાન તો પોતાનું છે. બાહ્ય કારણ કીધું ને? આને બાહ્ય કારણ કીધું. અર્ધ પુદ્ગલ થયું એ બાહ્ય કારણ છે. આ સ્વભાવ (સન્મુખનો પુરુષાર્થ) કરે ત્યારે બાહ્ય કારણને નિમિત્ત કહેવામાં આવે, એમ છે. એને કહેવા જાય કે આ અર્ધપુદ્ગલ છે કે નહિ? સ્વભાવ સન્મુખ થાય અને સમ્યગ્દર્શન પામે એટલે એને અર્ધપુદ્ગલ સંસાર બાકી રહ્યો હોય એમ એને જ્ઞાનમાં આવે. સમજાણું કાંઈ? ત્યાં એને આટલો રહ્યો, એમ. આટલો એટલે હવે એમ નહિ. પણ અર્ધપુદ્ગલ આને હતો એટલું. હવે તો એક કે બે ભવમાં જ એનું કલ્યાણ થઈ જાય. સમજાય છે? અને કોઈ પડે તો અર્ધપુદ્ગલ રહે. એ જ્ઞાન કરાવ્યું.

‘તથા ભાવમે અધઃપ્રવૃત્ત કરણ આદિક હૈં.’ લ્યો. ઇ સમ્યગ્દર્શનમાં નિમિત્ત છે એટલું. ઉપાદાન કારણ તો અંદર પોતાના આત્મસ્વભાવ સન્મુખના પરિણામ. આત્મસ્વભાવ સન્મુખ પરિણામ એ જ કારણ યથાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ? આવું હોય એને પરિણામ .... પામવા વખતે તો એનો અભાવ કરવાનો છે.

‘(સમ્યક્ત્વકે બાહ્ય કારણ) વિશેષરૂપસે તો અનેક હૈં.’ ઘણા પ્રકારે એને નિમિત્તપણું આવે. સમ્યગ્દર્શન થવા કાળમાં .... ‘ઉનમેસે કુછકે તો અરિહંત બિમ્બ કા દેખના,...’ લ્યો. ભગવાનનું બિંબ દેખીને પણ કોઈ સમક્રિત સ્વસન્મુખ થઈને પામે ત્યારે અરિહંતનું બિંબ હતું એને નિમિત્ત તરીકે કહેવામાં આવે. ‘કુછકે જિનેન્દ્ર કલ્યાણક આદિકી મહિમા દેખના,...’ ભગવાનનો જન્મકલ્યાણક, દીક્ષાકલ્યાણક, કેવળકલ્યાણક (દેખીને થાય). ‘કુછકે જાતિસ્મરણ,...’ કોઈને જાતિસ્મરણ નિમિત્ત થાય. જાતિસ્મરણ એ માટે થાય એમ નહિ. થાય છે એને કોઈને જાતિસ્મરણ થયું એમાંથી ઓ..હો...! આ અવિનાશી ભગવાન એવો ને એવો છે. જે ત્યાં હતો એ અહીં છું. એવું સ્મરણમાં સ્વભાવ સન્મુખ થઈને અનુભવ કરે ... હોય તો. સમજાણું કાંઈ?

‘કુછકે વેદના કા અનુભવ,...’ નારકી આદિ. બહુ વેદના હોય છે ને. એ વેદનામાં લક્ષ જાય.. આહાહા...! અરે...! આ વેદના! વેદવું ... ભાવ થયો એમ વિચાર થતાં સ્વભાવ સન્મુખ થઈ

જાય તો વેદનને નિમિત્ત કહેવાય. આમ તો વેદના અનંતવાર થઈ પણ છતાં કંઈ થયું નહિ. શૈવ શૈવ નરકે અનંતવાર ગયો. પણ જ્યારે એનું લક્ષ વેદના ઉપર હતું એમ એમાંથી સ્વસન્મુખ થયો એથી જાતિસ્મરણને બાહ્ય નિમિત્ત અને બાહ્ય કારણ કહેવામાં આવે છે.

‘કુછકે ધર્મ શ્રવણ...’ લ્યો. ભગવાનની વાણી કાને પડતાં કેટલાકને એમ થાય ઓહો...! આ માર્ગ! વીતરાગ .... ભાવ. એમ ભગવાને જ્યાં કહ્યું, .. ફડાક દઈને ... ધર્મશ્રવણ નિમિત્ત કહેવામાં આવે. આમ તો અનંતવાર (અરિહંત પાસે ગયો પણ) થાય તો એને નિમિત્ત કહેવામાં આવે. થાય તો એને નિમિત્ત કહેવું એમ અહીંથી લેવું.

મુમુક્ષુ :- ન હોય તો કાર્ય થાય.

ઉત્તર :- એમ કારણ-ફારણ નથી. કારણ તો અહીં છે. કારણપરમાત્મા તો અંદર છે. એ કારણને પકડતાં કાર્ય થાય. ત્યારે આવા બાહ્ય કારણને ત્યાંથી લક્ષ છોડવું હતું, એને બાહ્ય કારણ કહેવામાં આવે.

મુમુક્ષુ :- કાર્ય થાય તો કારણ કહેવાય ને.

ઉત્તર :- ... કારણ શેના? કોને મેળવે? કોણ મેળવે? કારણ તો મેળવે અંદરમાં જાય એટલું. ધ્રુવની દષ્ટિ કરે એણે કારણને મેળવ્યું, ભગવાનઆત્માને મેળવ્યો. એટલે બહારના નિમિત્ત ઉપરથી લક્ષ છૂટવું હતું એની વાતું કરવામાં આવે. .... અહીંથી લક્ષ છૂટવું હતું અને અહીં ગયો ત્યારે ... અંતર કારણ કર્મનો અભાવ. અંતરમાં ... મૂળ અભ્યંતર કારણ સ્વ સન્મુખના પરિણામ. ... અંતર સન્મુખ થાય અને ... હતો. આ નરક! આ દુઃખ! શું છે આ? ક્યાંય નજર નાખી પડે નહિ ક્ષેત્રમાં. જાવું ક્યાં? કાળની નજર પડે નહિ. આ વેદનાનો કાળ .... પહેલી નરકમાં દસ હજાર વર્ષની નારકીના સ્થાનમાં (રહે). અહીં એક અઢાર ડિગ્રીનો તડકો આવે ત્યાં ગભરાય છે. આ તો પહેલી નરકના નારકીમાં અનંત ડિગ્રીનો તડકો છે.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- ઈ સન્મુખ થાય ત્યારે આને નિમિત્ત કહેવામાં આવે. ઈ કંઈ નડતું નથી. ઈ વાત નથી અહીં. અનંત ડિગ્રી, હોં! અહીં તો અઢાર થાય ને વીસ થાય ત્યાં રાડ નાખે. માણસો મરી ગયા, આબરૂ મરી ગઈ, ઢોર મરી ગયા. શું કહે છે?

કહે છે, એ તરફની ... હોય, પછી અંતર સન્મુખ થયો હોય એટલે એ બાહ્ય કારણ કહેવામાં આવે. એનાથી અંદરમાં જાય એમ નહિ. પહેલા આ, ત્યારે ઓલાને બાહ્ય કારણ કહેવામાં આવે. હોય એનો અર્થ નિમિત્ત ક્યારે કહેવાય, એમ અહીં કહેવું છે. હોય એ બીજી ચીજ છે. પણ એને બાહ્ય કારણ કહેવામાં ક્યારે આવે? અંતર સન્મુખના પરિણામ થઈને કર્યું ત્યારે એ વખતનું લક્ષ એમાંથી થયું હતું. ... ઉપચાર કરવો, વેદનાનો ઉપચાર કરવો, ... અહીં હોય તો. દ્રવ્ય હોય તો દષ્ટિ થાય. પંડિતજી!

ત્રણલોકનો નાથ ચૈતન્ય ભગવાન અનંત અનંત સ્વભાવની શક્તિનો સાગર એકરૂપ છે. એ છે કથંચિત્ થાય. એટલે કે એના ઉપર દષ્ટિ જાય તો સમકિત થાય. .... છે ને? એમાંથી પર્યાય

આવે છે ને. થાય છે, નિમિત્ત બીજું હોય, કોઈપણ હોય. અંદરની દષ્ટિ કરે ત્યારે થાય. ત્યારે બાહ્ય કારણ એ વખતે કોણ હતું એનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. ... કરેલું કાર્ય દ્રવ્યને આશ્રયે તે કૃતજ્ઞપણું છે. એ કૃતજ્ઞ છે નહિ આવા કારણ અનંતવાર થયા, કેમ ન થયું? એનાથી થાય છે? વેદના અનંત વાર થઈ, જાતિસ્મરણ અનંત વાર થઈ ગયું છે, ભગવાનને અનંત વાર જોયા છે.

મુમુક્ષુ :- પ્રેરક..

ઉત્તર :- પ્રેરક એટલે શું? બેય એ તો નિમિત્તની દશાના પ્રકાર છે. બીજાના કાર્યમાં સહાયક થાય એના કોઈ પ્રકાર છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- સહકારી કહેવાય.

ઉત્તર :- સહકારી શબ્દ ન કહેવાય. સહકારી એટલે સાથે હોય ત્યારે. સહ-કારી એટલે સાથે હોય છે. સહકાર, સહકાર કીધું ને? અનંતાનુબંધી ... સહકારી એનો અર્થ શું થયો? મિથ્યાત્વની પ્રકૃતિની સાથે અનંતાનુબંધી ... સાથે રહેનાર, એ કાળે સાથે હોય એનું નામ સહકારી. સહનો અર્થ છે એવો ખ્યાલ છે. ... વસ્તુ એવી છે. એ વસ્તુનો પોકાર એના ઘરનો છે. બહારનો ક્યાં છે આ? સમજાણું કાંઈ?

... સાંભળે તો બધા છે, કેમ પામ્યા નહિ? પામવા કાળે એવું શ્રવણ થઈને વિચાર આવ્યો અને એમાં અંદરમાં ગયો ત્યારે શ્રવણનું નિમિત્ત કહેવામાં આવે. ‘કુછકે દેવોંકી ઋદ્ધિકા દેખના,...’ દેવની ઋદ્ધિ દેખે, ઠીક. દેવની ઋદ્ધિ.. પોતે નવમી ત્રૈવેયક અનંત વાર જઈ આવ્યો છે. દેવની ઋદ્ધિ. એનાથી કેવી ઋદ્ધિ સમજ્યા ને? ઓલા તો દેવલોકમાં છે હેઠે ઉતરતા નથી. એને જોઈ શકતા નથી. દેવની ઋદ્ધિ એટલે શું? એણે આમ જોયું અંદર ... આહાહા...! અંતરમાં ઉતર્યો ત્યારે પેલું બાહ્ય કારણ કહેવામાં આવે.

‘ઇત્યાદિ બાહ્ય કારણો દ્વારા મિથ્યાત્વકર્મકા ઉપશમ હોનેસે...’ દેખો! આવા નિમિત્તથી અંતરના ઉપાદાન મિથ્યાત્વનો ઉપશમ થવાથી અંતરમાં સમ્યગ્દર્શનના પરિણામ શુદ્ધ ઉપાદાનથી થવાથી એમ લેવું.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)